

MTA Nyelvtudományi Intézet

2019. évi kutatási célok

1. Nyelvtudományi alap kutatások

Elméleti nyelvészet

- *MTA Lendület – Kvantorhatókör kutatócsoport:* A nyelvi alrendszerek interakciójának vizsgálata: a topik és fókusz információszerkezeti szerepek szórendi hatása finnugor nyelvekben, a finit tagmondat mint szintaktikai tartomány korlátozó hatása a kvantorhatókör-értelmezésre, az „adott” információszerkezeti szerep(ek) szórendi hatása a magyarban, a diszjunkció és a prozódiai fókuszjelölés értelmezésének elsajátítása óvodáskorban. Forrás: MTA Lendület 2011-013 intézményi költségvetésbe beépült kerete, költségvetés.
- *Átfogó magyar nyelvtan:* Újabb kötetek kiadásra előkészítése és kiadása. Forrás: NKFIH K 120073, költségvetés.
- *Analógiás, Laboratóriumi és Formális Fonológia és Alaktan:* Cigány nyelvi terepmunka, adatbázis építés megkezdése, az adatok elemzése variáció szempontjából. Angol szótagszerkezeti jelenségek elemzése CV fonológiai keretben. Lokalitási preferencia vizsgálata mesterségesnyelvi magánhangzóharmónia-tanulásban. Az uráli harmóniarendszerek tipológiájának vizsgálata, a harmónia vizualizációjára szoftveres eszköz fejlesztése. A magánhangzók ejtésének életkorfüggő változása és ennek befolyása a magánhangzó-harmóniára. Felszínalapú és gyakoriságérzékeny elemzési modellek kidolgozása. A beszédalkalmazkodás és az időzítés vizsgálata a dajkanyelvben, hadaróknál és felnőttek társalgásában. Újszülöttek édesanyjának babához intézett beszéde a babák életkorának függvényében. Forrás: NKFIH K 111961, K 115385, K 119863, K 125596, FK 129235, költségvetés.
- *A kérdő mondatok nyelvtana és pragmatikája:* A mondatfajták és beszédaktusok formális modelljeinek vizsgálata, különös tekintettel a speciális kérdésekre. További kísérletes és korpuszadatok gyűjtése és elemzése a „részrehajló” kérdésekről a magyarban. Forrás: NKFIH K 115922, költségvetés.
- *Formális grammatikai, szemantikai és pragmatikai kutatások:* Az aktív/passzív alternáció elemzésének kiterjesztése az igenemek kategóriájára általában. Kutatási együttműködések keretében az integrált fonológia-szintaxis modell és az ellipszis kutatása. Az időpont kifejezésének szintaxisa témakörében kezdett kutatás folytatása. Új kutatás indítása az udmurt participiumi és hogy-kötőszós alárendelés témájában. A szabad referenciaválasztás (free-choice) kifejezése alternatív módjainak kutatása. Forrás: MTA PPD 011/2017, 013/2017, MTA Bolyai Ösztöndíj BO/00484/15/; költségvetés.

Uráli nyelvészet

- *Uráli szintaxis:* Az oroszországi uráli nyelvek sajátos mondattani jelenségeinek, valamint az ugor nyelvek és az ómagyar mondattani párhuzamainak tanulmányozása. Az adatbázis udmurt részének folyamatos fejlesztése, bővítése, a szerkezetét adó nyelvészeti modulok felülvizsgálata. Tundrai nyenyec, északi és keleti hanti adatok gyűjtése és rendszerezése. Az adatok alapján kísérletek megtervezése, összeállítása és tesztelése Az udmurt igeidőrendszer és nem-véges mellékmondatok elemzése. Nominalizátorok vizsgálata szigvai hanti nyelvjárású szövegekben. Forrás: NKFIH FK 125206, 125070, Élvonal 129921; költségvetés.

- *Szemantika*: A hanti testtartást kifejező igékből keletkezett kvázi-kopulák kutatásának lezárása és összegzése. Forrás: költségvetés
- *Szociolingvisztika*: Városi többnyelvűség összehasonlító vizsgálata északi számi, manysi, nganaszan, nyenyec nyelvek vonatkozásában. Terepmunka, adatfeldolgozás, tanulmánykötet összeállítása. Manysi revitalizáció témakörében készített disszertáció benyújtása. Forrás: NKFIH K 107869.
- *Kontaktusnyelvészet*: A finnugor–szláv nyelvi kapcsolatok kutatása, a permi nyelvek és az orosz, illetve a magyar és a horvát viszonylatában. Forrás: költségvetés.

Nyelvtörténet

- *MTA Lendület – Számítógépes latin dialektológia*: Adatbázis-építés, latin dialektológiai problémák kutatása. Tematikus folyóiratszámok összeállítása a projektum anyagából. Forrás: MTA Lendület LP2015-1/2015.
- *Magyar Történeti Generatív Szintaxis*: A középmagyar Biblia-fordítások adatbázisa feltöltésének és a fordítások változó nyelve mondattani elemzésének folytatása. Forrás: NKFIH PD 125070, költségvetés.
- *Magyar nyelvtörténet*: Korpuszbővítés, szövegnormalizálás, ellenőrzés, egyértelműsítés. A boszorkányszeres kéziratok elemzése (hibázások javítása), szövegkiadásokkal való összevetése. Kutatás a vonatkozó kötőszók, a tagadó szórend, a sajátos jelentéstartalom és a mellérendelő szerkesztésmódok körében. 16–18. sz-i szövegek pragmatikai kutatása. Nyelvemlékek feldolgozása. Forrás: OTKA K 116217, NKA A2012/N7980, költségvetés.

2. Nyelvtudományi alkalmazott kutatások

Neuro- és pszicholingvisztika

Az S-GAP teszt továbbfejlesztése kiterjesztve újabb, neurodegeneratív betegséget mutató csoportokra. A sclerosis multiplex, a borderline és nárcisztikus személyiségzavar kognitív, nyelvi- és beszédbeli korrelátumainak vizsgálata. A belső beszéd funkciói kutatására fejlesztett tesztbatteria alkalmazása afáziás személyek vizsgálatában. A korai nyelvfejlődés neurokognitív előrejelzőinek vizsgálatában a 18 hónapos korú csecsemők vizsgálatának megkezdése, adatgyűjtés. A *Szociális, kognitív és genetikai tényezők szerepe a nyelvi fejlődésben* című kutatási projektben az új kísérleti paradigmák megtervezése, további pilótamérések, nyomkövetéses adatgyűjtés megkezdése. A fókusz tartalmazó mondatok értelmezésében egyéni különbségek és ezek együttjárásainak vizsgálata egyéb, nem nyelvi, egyéni tulajdonságokkal. A rekurzív birtokos szerkezetek és vonatkozó mellékmondatok megértésének és produkciójának feltérképezésére új módszertan fejlesztése. A szociális kommunikációs zavarral élő gyermekek pragmatikai korlátozottságainak vizsgálata, összehasonlítása más fejlődési zavarokkal. Források: NKFIH K 115385, K 124477, költségvetés.

Élőnyelvi kutatások, szociolingvisztika

- *MTA Lendület – Interakciós rítus*: Interakciós rítusokat és udvariassági stratégiákat vizsgáló terepmunka roma közösségekben. A kutatás kontrasztív és kulturális pragmatikai aspektusaira fókuszálva esettanulmányok kutatása és publikálása. Forrás: MTA Lendület LP2017-5, NKFIH K129378, költségvetés.
- *Többnyelvűségi kutatások*: Magyarországi nemzetiségi csoportok, illetve ezekhez tartozó gyermekek magyar és nemzetiségi nyelvhasználatának, nyelvismeretének és iskolai oktatásának vizsgálata. A tantárgyakon átívelő tudás és kompetenciák (multiliteracy) fejlődését, a metanyelvi és metakognitív készségeket, az írás- és olvasási készségek fejlődését, a digitális kompetenciát érintő kutatások végzése a jelenlegi kisgyerekek, óvodás

és iskolás korosztály körében. „A magyarországi román területi nyelvváltozatok szótára” munkálatainak folytatása. Forrás: MTA 2017-55 NKM 115/2018, költségvetés.

- *Jelnyelvi kutatások*: digitális jelnyelvi szótár létrehozási munkálatainak folytatása, tanulást segítő multimodális tudástér kialakítása, jelnyelvi grammatikai, szótári, fonológiai kutatások, jelnyelvi szakszókincs-gyűjtemények kidolgozása, jelnyelvi terminológia tudományos és módszertani tervezése és kialakítása. Forrás: EFOP-1.1.5-17-2017-00006
- *NyelvEsély oktatás-módszertani projekt*: Kutatások a siket és hallássérült gyermekek oktatási kérdéseinek módszertani lehetőségeire, nyelvi, kognitív és érzelmi-szociális fejlődésére, ezek kapcsolatára és a gyermekek iskolai eredményességére vonatkozóan, multimodális-többnyelvű módszerek kutatása és tesztelése; családi vizsgálatok és a gyermeknyelvi korpuszpépítés folytatása; A jelnyelvi bilingvális oktatás megvalósításához szükséges konkrét oktatási segédanyagok megalapozása, részben létrehozása. Forrás: MTA SZ-007/2016.

Fonetika

A beszéd szegmentális szerkezetének vizsgálata: a zöngeminőség és a beszédhangok akusztikai szerkezetének összefüggései a beszélőn belüli és beszélők közötti variabilitás függvényében. A beszédhangok időtartamának és az artikulációs tempónak az összefüggései spontán és kontrollált közlésekben. A résmássalhangzók, az oldalrészhang és a pergőhang spektrális szerkezetének és az időtartamnak az összefüggései különböző életkorú beszélők beszédében. A szupraszegmentális jellemzők egymásra hatásának, a beszédészünetek és a hallgatások funkciómegoszlásának, elkülöníthetőségüknek, a társalgások fonetikai és pragmatikai jellemzőinek, a háttércsatorna-jelzéseknek, a szünetfunkciók társalgásszervező szerepének, a diskurzusjelölők funkcióinak vizsgálata nagy mennyiségű spontán beszédben. A megakadásjelenségek műfajspecifikus jellemzőinek, időzítési sajátosságainak, a beszélő személyi alkati adottságai beszéde egymásra hatásainak akusztikailag és percepció vizsgálat. Forrás: NKFIH K128810, FK128814, MTA Bolyai Ösztöndíj BO/00412/18/1, költségvetés.

Lexikológiai-lexikográfiai munkálatok

- *A magyar nyelv nagyszótára*: Az *e–é* kezdetű szócikkek munkálatainak befejezése, az *f* betűs anyag írása, szerkesztése, főszerkesztése. Az *r, s, sz, t, ty* betűs címszólista elkészítése. A *Magyar történelmi szövegtár* új, az Nsztweb-hez igazodó a lekérdező felületének elkészítése. Az archivális cédulaanyag még nem szkennelt betűinek digitalizálása. A 2020-as korhatáremeléssel kapcsolatos korpuszbővítés előkészítése. Forrás: költségvetés.
- *Új magyar etimológiai szótár*: a *h–ly* nyers szócikkek szerkesztése. Forrás: NKFIH K 124127, költségvetés.

Alkalmazott nyelvészeti kutatások

- A szótöbbségtelműség lineáris algebrai modelljeinek kutatása az igékre fókuszálva, tenzorok alacsony rangú felbontásával modellezve az alany-ige-tárgy mint három „modalitás” együttes előfordulásait. Az igei szerkezetek algebrai modelljének implementációja, a korpuszháló csomósodási pontjairól megfogalmazott sejtés vizsgálata. A szófajok felügyelet nélküli meghatározására irányuló kutatás megkezdése a szóbeágyazások felhasználásával. Forrás: MTA Bolyai Ösztöndíj, ügyszám: BO/00064/17/1; költségvetés.
- A nyelvművelés, helyesírás, stilsztika, retorika, névtan kérdéseinek kutatása. A nyelvi tanácsadó szolgálat működtetése, a tanácsadás gyakorlatának megszervezése. Az *Utónévyportál* adatbázisának bővítése, frissítése. A névadással kapcsolatos tájékoztatás új formáinak megteremtése (honlap, ismeretterjesztő előadások). Forrás: költségvetés.

3. Nyelvtudományi innováció és fejlesztés

Nyelvtechnológiai fejlesztések

- A MARCELL projekt szakmai feladatainak sikeres koordinálása, magyar jogi szövegek nyelvi elemzése és osztályozása. Forrás: CEF Telecom, MARCELL, 2017-EU-IA-0136.
- Egy többretegű, koreferencia-kapcsolatokat is tartalmazó, kézzel annotált korpusz létrehozása az *e-magyar* elemző segítségével. Forrás: költségvetés.
- A *Multimodális kommunikáció időszerkezete* című projektum sikeres befejezése. Forrás: NKFIH K 116402.
- Az ELEXIS nemzetközi pályázat időarányos teljesítése. Forrás: ELEXIS 73101.

Beszédtechnológiai fejlesztés

- A három beszédadatbázis (BEA, TiniBEA, HunEng) további fejlesztése, archiválás. Forrás: költségvetés.